

God is één, de Heer is één, de kerk is ...?

Toespraak prof.dr. Bram van de Beek

‘Hoor Israël, de Here is onze God, de Here is één.’ Dat is de kernbelijdenis waarom het Gomarus in zijn conflict met Arminius in Leiden ging. Achter zijn positie zit de fundamentele godsleer die Israël gegeven is in het *sjema*. De Here is één. Eén betekent niet alleen de eenheid van het getal. Het betekent veeleer dat de Here alles omvat. Vooral in het boek Jesaja wordt dat breed uitgewerkt. God is de Schepper van het universum. Niets ontgaat zijn macht. Volken zijn niet meer dan een stofje op een weegschaal. Alles wordt door God bestuurd. De koning van de grootste wereldmacht is niet meer dan zijn slaaf. Ook Israëls verkeerde keuzen worden door Gods beleid gedragen, zodat de profeet kan vragen: ‘Waarom brengt U ons ertoe om af te dwalen van uw wegen?’ Ook achter de geschiedenis van Israël die uitloopt op de ballingschap en de verwoesting van Jeruzalem is het geheimenis van God.

God is de enige, de alles omvattende. Hij is één. Daarvan moet heel het leven van de Israëlieten doordrongen zijn: het is geschreven op hun deurposten, gedragen op hun voorhoofd en als een teken op hun hand. Zo zegt Jesaja het: ‘Ik ben God en naast mij is er geen ander.’ Er is geen concurrentie voor God.

Met deze fundamentele belijdenis van Israël is de kerk opgegroeid. Het is haar eigen belijdenis. Toen in de tweede eeuw mensen in de kerk zich niet konden voorstellen dat God deze wereld met al haar lijden zou hebben gemaakt heeft de kerk het nog maar eens expliciet gezegd: ‘Wij geloven in één God, de Almachtige, schepper van alles.’ Zo staat het in de universele belijdenis van de kerk, de geloofsbelijdenis van Nicea. God is één. Hij is de enige. Dat is Hij in zijn scheppende almacht. Dat is Hij ook in zijn redding: wij geloven in één Heer, Jezus Christus. Er is geen heil naast het heil dat God geeft. De redding van mensen is helemaal Gods werk. Jezus is alleen de dood ingegaan en niemand was er bij toen Hij opstond. Dat geldt ook voor de wijze waarop mensen in zijn redding betrokken worden. Of mensen ja of nee zeggen tegen Christus is niet hun eigen keuze maar het geheimenis van God die hun leven opneemt, hen in de kerk brengt zonder dat ze het zelf beseffen. Als ze het zich bewust worden zijn ze er al binnen. Je zou daarom verwachten dat na ‘wij geloven in één God’ en ‘wij geloven in één Heer’ zou volgen: ‘En in één Heilige Geest’. Het werk van de Heilige Geest is allesomvattend en mensen kunnen daaraan niets toe of afdoen. Toch doet de belijdenis dat niet. Zij bewaart het één van de Heilige Geest voor de kerk: ‘wij geloven in één heilige, katholieke en apostolische kerk.’ De eenheid van de Geest krijgt gestalte in de eenheid van de kerk. Scherper gezegd: de eenheid van God krijgt gestalte in de eenheid van de kerk. De gestalte van de kerk weerspiegelt haar denken over God. In de vierde eeuw, toen de geloofsbelijdenis van Nicea haar vorm kreeg was de bisschop van Jeruzalem, Cyrillus, daar in zijn lessen voor de catechisanten glashelder over. God is één en zijn Geest is één. Er zijn geen twee heilige Geesten en daarom zijn er ook geen twee kerken. Toen de keizer hard bezig was met de opbouw van de rijkskerk zei Cyrillus dat de grenzen van het rijk niet de grenzen van de kerk zijn. Nationale kerken horen bij nationale geesten – en dat is niet de Heilige Geest van de ene God die alles omvat. Daarom is de kerk katholiek. De keizer was bezig de kerk te verbinden met aardse structuren van staat en maatschappij. Cyrillus past daarvoor. De kerk houdt niet op bij de grenzen van het rijk en in de kerk zijn de keizer en zijn onderdanen gelijk. Cyrillus was een gematigd mens. Gomarus kon nogal eens uit zijn slof schieten. Maar inhoudelijk staan ze voor hetzelfde: God is één en naast Hem is er geen ander. Je kunt en mag aardse

structuren niet inbrengen in de godsleer. Op aarde is alles gedeeld. God is één. Het ging Gomarus om het wezen van de godsleer. God is van een andere orde dan de mens. Je kunt beide niet bij elkaar optellen. Ze zijn van een verschillende categorie. Mensen leven op de aarde waar alles begrensd is. Alles heeft zijn tijd en alles heeft zijn plaats. God is echter de eeuwige. Hij is niet aan tijd of plaats gebonden. Hij is niet een van de vele oorzaken, maar alles is uit Hem en door Hem. Hij is niet een van de elementen in de werkelijkheid maar boven alles verheven wordt de hele werkelijkheid door Hem gedragen. Hij is het geheimenis dat de werkelijkheid te boven gaat en er is niets dat niet gewild is door zijn wil. Dat doet niets af aan de menselijke beslissingen of verantwoordelijkheid in de relatieve verhoudingen van de wereld. Die blijven volledig bestaan en ontvangen juist hun betekenis door Gods geheimenis.

Wat Gomarus betoogt is dat ook achter de zonde van Adam een geheimenis is dat boven zijn daad uitgaat. Wij kunnen dat geheimenis niet verstaan, maar wat we nooit mogen doen is God neerhalen en een van de spelers in het veld van de wereld maken. Dat doet God geen recht en dat doet mensen geen recht. Als Gods geheimenis van de zelfde orde is als menselijke verantwoordelijkheid blijft er voor mensen niets over dan wat ze doen op aarde – alleen gelaten in een oneindige verantwoordelijkheid. Wat Gomarus voorstaat is dat achter het leven van elk mens, ook in diens volkomen verkeerde beslissingen, het geheimenis van God is. Ook het leven van een misdadiger wordt gedragen door een werkelijkheid die ons verstaan te boven gaat.

De meerderheid van de synode van Dordrecht is Arminius nagevolgd. Nee, ik verspreek mij niet: de meerderheid van de synode van Dordrecht is Arminius nagevolgd. Gomarus stond aan het eind van de synode vrijwel alleen, juist op het punt waarom het hem in zijn conflict met Arminius ging. Op de synode ging het over iets anders dan waarover de hooggeleerden in het Leidse Academiegebouw het oneens waren. In Dordrecht ging het over de verkaveling van verantwoordelijkheden tussen God en mens. De remonstranten zeiden dat mensen zelf voor hun redding kunnen kiezen. Mensen besluiten zelf al dan niet te geloven. Arminius was voorzichtiger geweest. Hij had alleen gezegd dat mensen de mogelijkheid hadden om 'Nee' te zeggen tegen Gods genade. De meerderheid van Dordt zag de menselijke inbreng nog geringer: de mens had alleen gekozen om te zondigen, en dan ook nog alleen de eerste mens, Adam. Vanaf dat moment was de mensheid zo verdorven dat mensen niets goeds meer konden besluiten en in alles afhankelijk waren van Gods werk. Dordt en de remonstranten denken beide in het paradigma van deze verkaveling van verantwoordelijkheden tussen God en mens. De een liet wat meer ruimte voor de mens, de ander wat minder, maar God en mens staan in hetzelfde veld. Als Gomarus zei dat God over alles beslist dan werd dat door de anderen in dit verkavelingsmodel opgevat als de meest extreme positie op de lijn: de mens doet niets en God doet alles. Dat zou betekenen dat God ook de zonde van Adam gewild heeft en daarvoor dus verantwoordelijk wordt. De meerderheid van Dordt zei dat Adam helemaal zelf verantwoordelijk was voor zijn daad en de vreselijke consequenties daarvan. God is alleen maar goed als Hij besluit uit het verloren mensengeslacht sommigen te redden. Hij is dat niet verplicht en niemand kan Hem verwijten maken als Hij anderen laat in de toestand waarin ze zijn. Gomarus ging het om een heel ander punt. Het ging hem niet om een kwantitatieve verkaveling van verantwoordelijkheden maar om de allesomvattende eenheid en autoriteit van God die het *sjema'* uitspreekt.

Gomarus stond in Dordrecht alleen. Historisch was hij verbonden met zijn voorgangers, zoals Calvijn, Zwingli, Thomas van Aquino. Ze dachten allemaal net als Gomarus. Als Arminius de

vrijheid van de menselijke beslissing in concurrentie brengt met Gods eeuwige wil, dan is dat expressie van een nieuw type theologie, waarin God en mens in hetzelfde veld worden gebracht. In dat veld krijgt de mens vervolgens steeds meer plaats en inmiddels zijn velen zo ver dat voor God nog 0% overblijft. Dat is de logische consequentie als mensen gaan beslissen over de verkaveling van het terrein tussen God en mens. Dordt heeft dus het paradigma van Arminius overgenomen en samen staan ze aan de wieg van de secularisatie, die ook de gestalte kan hebben van mensen die voor God kiezen om Hem bij de hand te hebben voor het doorzetten van hun eigen wil. Gomarus stond helemaal alleen, zo alleen dat hij soms woest was en in machteloze drift reageerde, spuwend en met brandende ogen. Om zo'n eenzame positie te kunnen innemen moet je ook niet van het meest meegaande karakter zijn.

De synode is al verkeerd begonnen: op last van de hoogmogende heren. En de hoogmogende heren hadden er alle belang bij om de rust te bewaren. De lastige Remonstranten met hun steeds verder gaande idee van vrijheid gooiden ze eruit. Gomarus werd aan de zijlijn gezet. De hoogmogende heren hadden belang bij een degelijk standpunt dat de meerderheid acceptabel vond, en zo vond die meerderheid het zelf ook. In Dordt is het polderen uitgevonden: de extremen sluit je uit of negeer je en met de rest maak te een goede deal.

Het lastige is dat je met God geen deal kunt maken. Hij zit niet aan de onderhandelingstafel. Hij troont boven de hemelen. Alles volken een stofje op de weegschaal. Wat is dan Nederland, dat de hoogmogende Heren denken de godsleer vast te kunnen stellen? De kerk belijdt dat God één is en dat daarom zijn kerk één is, allesomvattend. Er is slechts één doop tot vergeving van zonden en je kunt dus ook maar in één kerk gedoopt worden.

In Dordrecht heeft men het kader van Arminius overgenomen. De Remonstranten zagen veel beter wat daarvan de consequenties waren, net als Van Oldenbarneveldt dat zag. In Dordt is men teruggeschrokken voor de consequenties. Met polderen hield men rust in de Hollandse tent. Daarmee houd je echter de omslag in cultuur niet tegen. De gevolgen zijn duidelijk: individuele keuzen, ook in de kerk, resulterend in een eindeloze reeks van kerken, waaraan er dagelijks worden toegevoegd. Zulke menselijke kerken zijn slechts menselijke producten en waarom zou je je daarbij aansluiten of daarbij blijven? Kerken naar keuzen en secularisatie hebben dezelfde wortel: ze miskennen dat God één is, één in de zin van allesomvattend, die het geheimenis van het leven van mensen en van zijn wereld is. Als de kerk dat niet meer belijdt dan belijdt ze de God van Israël niet meer, dan is ze niet meer verbonden met Jezus en de apostelen. Sommige kerkelijke gemeenschappen belijden het nog op papier met de geloofsbelijdenis van Nicea als belijdenisgeschrift en het *sjema*' van Israël in de canon. Maar ze loochenen het allemaal in de praktijk. Het wordt tijd om om te keren, om te horen: 'Hoor Israël, de Here is onze God, de Here is één.' In het perspectief van de Heilige Geest betekent dat: 'Wij geloven in één heilige, katholieke en apostolische kerk.' In hun verdeeldheid verloochenen christenen hun God. Daar past maar één reactie op: boete en bekering. En bekering kun je niet uitstellen. Wie denkt dat je daarvoor de tijd kunt nemen ziet niet wat hij heeft aangericht. De kerk is één en het kan niet wachten om dit niet alleen met woorden maar ook met de daad te bewijzen.

En toen kwam het belangrijkste woord voor kerkmensen: 'eigenlijk'. Eigenlijk zou het wel moeten. Waar dat woord valt weet je al dat mensen niet willen. Het moet vandaag nog geschrapt worden uit het kerkelijke vocabulair. Laat het nu eindelijk anders zijn: 'Ja, wij van ganser harte.' 'Hoor, de Here is onze God en de Here is één.'